

MOĞOLISTAN TÜRKOLJISI ÜZERINE BAZI TESPİTLER

Prof.Dr.Özkuş ÇOBANOĞLU*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı Moğol Milli Üniversitesi'nde açılan Türkoloji bölümünün değerlendirilmesidir. Özellikle de mevcut bölümün programı ve uygulamalarındaki eksiklik ve yanlışların tespit edilmesi ve Moğolistan'daki Türkoloji çalışmalarının geleceği bağlamında ele alınmaktadır. Burada ele alınan sadece Moğolistan'da bir Türkoloji bölümü meselesi değildir. Moğolistan, Türkolojinin ele alıp değerlendirmek istediği Türk uygarlığının beşiği veya adeta bir açık hava müzesidir. Bu nedenle mevcut Türkoloji programının uygulanmasındaki yetersizlikler ele alınıp değerlendirilirken söz konusu imkanlar ve gelecekteki şekillenmeler özellikle göz önünde bulundurulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkoloji, Moğolistan Türkolojisi, Moğolistan, Türkoloji çalışmalarının geleceği

SOME EXPERIMENTS ON MONGOLIAN TURKOLOGY

ABSTRACT

The purpose this paper is to evaluate the program of the Turkology department of Mongolian National University. Especially deficiencies in decisions and applications of the department's curriculum and praxis will be evaluated per the futuristic possibilities of Turkology in Mongolia. Mongolia is not only matter of an academic department for Turkology but also a vast and one of the most important source of Turkic civilization which is the main purpose of the Turcological studies. For this reason this paper questions the present applications and praxis of Mongolian Turkology department.

Keywords: Turkology, Mongolian Turkology, Mongolia, future of Turkology studies

Çalışmamızın konusunu Moğolistan'ın başşehri Ulanbatur'da Moğol Millî Üniversitesi, Moğol Dili, Edebiyatı ve Kültürü Fakültesi bünyesinde 2001 yılında TİKA'nın (Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı) yardımlarıyla açılan Türkoloji (Türk Dili ve Edebiyatı) bölümünün program, amaç, uygulama ve yapılabilecekler üzerine tespitler ve tekliflerde bulunmak oluşturmaktadır. Bilindiği gibi gerek Moğol Dili ve Edebiyatı ve gerekse coğrafi olarak Moğolistan Türk kültür tarihine kaynaklık etmek ve temel pek çok veriyi bir çok bakımdan eşsiz olarak saklamak gibi mühim bir yere sahiptir. Bu nedenle Moğolistan'da bir Türkoloji merkezi olmazsa olmaz bir yere ve öneme sahiptir. Ancak, nasıl bir Türkoloji? Daha da doğrusu Niçin Türkoloji? Bu "niçin"e vereceğimiz cevaba uygun olarak da "nasıl bir Türkoloji? (Çobanoğlu 2006; 2009) Sorusunu şekillendirmek daha kolay olacaktır.

Belki de en başta söylenmesi gereken ve malumun ilamından başka bir şey olmayan Türkolojinin eşittir Türk Dili ve Edebiyatı olmadığı gerçeğiyle söze başlayabiliriz. Yukarıda zikrettiğimiz vechile, Moğol Millî Üniversitesi bünyesinde bir "Moğol Dili, Edebiyatı, Tarihi ve Kültürü Fakültesi" mevcuttur. Ancak bizde bunun muadili olacak bir "Türkiyyat Fakültesi" yoktur. Yeterli ve gerekli düzenlemeler yapılabilsen belki bu eksiliği giderebilecek olan "Türkiyyat Enstitüleri" de, Tanpınar merhumun "Saatleri Ayarlama Enstitüsü"nde anlattığı vechile kelimenin tam anlamıyla

* Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü, ozkul@hacettepe.edu.t

“Saatleri Ayarlama Enstitüsü Daimi Tasfiye Komisyonu”na dönmüş ve tuhaf programlarla bazıları kendine oturacak bir koltuk ve harcayacak bütçe arayan maceraperest tiplerin elinde ve yönetiminde yeni ufuklara doğru büyük atılımlar (!) yapmaktadırlar. Bir başka ifadeyle söyleyecek olursak maalesef Türkiyat Enstitüleri de, Türkoloji disiplinlerinin akademiyamızdaki “Türk Dili ve Edebiyatı”, “Türk Halkbilimi”, “Çağdaş Türk Lehçeleri”, “Türk Dilbilimi”, Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi”, “Tarih”, “Sanat Tarihi”, “Coğrafya”, “Sosyoloji”, “Psikoloji” vb. bölünme ve parçalanmaları bünyesinde bütünleştirip parçalanmaların olumsuzluklarını giderecek yerde bizatihi ayrı ve yeni bir parça ve de parçalanma faktörüne dönüşmüş durumdadırlar. Fakültelerindeki bölümlerinde hatta bölümleri oluşturan kürsü veya anabilimdallarını nerdeyse “mutlak” bir bağımsız araştırma ve çalışma alanı şeklinde tasavvur ederek Türkolojinin uğradığı atomizasyon süreci son yıllarda kendisini her anabilim dalına has “sempozyumlar” veya “dergiler” çıkararak dışa vurmaktadır. Türkiye Türkolojisinin mahiyetini veya genel anlamda duçar olduğu niteliksizliğini bilmeyen birisi böylesine altdallara ayrılan bir araştırma alanında inanılmaz derinlikte büyük eserlerin verildiğini, müthiş keşiflerin yapıldığı sanabilir. Ancak biz gözleyebildiğimiz kadarıyla Türkiye Türkolojisinin alt dallara ayrılan söz konusu sempozyum ve dergilerde “sen, ben bizim oğlan” anlayışıyla daha da niteliksiz çalışmaların ortaya çıktığını ve daha da işlevsiz konumlanışların Türklük Bilimini’nin enerjisini emen karadeliklere dönüştüğünü düşünmekteyiz.¹

Öncelikle, elimizde tam bir rakam yok lakin 2000’lerde TİKA bünyesindeki “Türkoloji Projesinin 20 Milyon dolarlık bütçesiyle söz konusu kurumun en büyük bütçe kalemi olduğunu biliyoruz. Bu rakama Atatürk’ün mirasının kullanıldığı Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Kültür Kurumu gibi genel bütçeden de desteklenen kurumlar doğrudan doğruya bu amaçla kurulmuş Yunus Emre Enstitüsü gibi kuruluşlarla üniversitelerin Bap projeleri, TÜBİTAK projeleri, Türk Tanıtım Fonu vb. yapılanışlar da göz önünde bulundurulup eklendiğinde ortaya Türkoloji namına ayrılan ve harcanan muazzam bir meblağın çıktığı kolayca öngörülebilir. Ancak bu harcanan meblağ ne kadar verimli kullanılmaktadır? Bunu araştırmaya yönelik bir arayış ve araştırmadan –eğer varsa- ben haberdar değilim. Kaldı ki Türkoloji ayrılan sadece Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kaynakları değildir. Kısaca, Türkiye Türkleri olarak Dünyaya dilimizi kültürümüzü öğretiyoruz propagandası altında Türk milletinin “himmet”ine müracaat ederek çoğu zaman müracaat biçimlerini değiştirerek toplanan paralar ve bu propaganda ve uygulama faaliyetlerini taçlandıran şaşalı “Türkçe Olimpiyatları” ve benzeri etkinliklere Milletten alınarak harcanan paralar da bizim cebimizden çıkmakta ve yer yer sözde de olsa Türkoloji’ye harcanmaktadır. Türkolojiye devlet ve millet bazında muazzam kaynaklar ayırmaktayız.

Görünen odur ki, son zamanlarda pek “proje-perest” (!) bir hale dönüşüm, kanaatimizce akademimizden bekleneni verememiştir. Proje gereği “hak ediş” ve “hakkı huzur” paraları alınmakta ve bir nevi “akademik taşeron”lar ve “turanî tüccarlık acarıkları” ve nuranîliklerinin en göze görünen eserleri olarak değişen araba modelleri veya evleridir. Haksızlık yapmayalım, bu süreçte “yanlış” veya “eksik” olduğu gözlenen pek çok unsur milletimizin umur sahibi evlatları tarafından değiştirilmiş ve değiştirilmeye

¹ Türkolojinin çeşitli ülkelerdeki uygulamaları ve karşılaşılan sıkıntılar konusunda (Gül 2006; Kalafat 2006; Tavkul 2006) gibi çalışmalara bakılabilir.

de devam edilmektedir. Bir nevi bu konudaki Türkmen göçü de dura kalka da olsa yolda düzelmektedir. Ancak bu şekildeki ilerleyişin maliyeti gittikçe artmakta ve bin yıllık ihmallerin bir dakika bile tehiri mümkün olmayan tedbirlerin alınması gecikmekte müthiş bir zaman kaybı bütün olumsuz tesirleriyle milletimizin geleceğini kemirmektedir. Bu nedenle bu üst perdeden tenkidimiz veya acı sözlerimiz hoş görülmelidir.

Bu bağlamda, Moğolistan Türkolojisine baktığımızda, Moğolistan bilindiği gibi bir Türk Kültür ve Uygarlığı Açık Hava Müzesi, daha da önemlisi Türk kültür tarihinin en önemli ve eşsiz belgelerinin belgeliği ve sosyo-kültürel, biyolojik laboratuvarı niteliğindedir. Dolayısıyla, Türkoloji ile ilgili yatırım ve kurumlaşma söz konusu olduğunda başta Türkiye Cumhuriyeti olmak üzere ister Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, isterse Azerbaycan veya Kırgızistan isterse de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olsun hiçbir bağımsız Türk devleti dünyanın diğer yerlerinde yaptığının aynısı etkinlik ve icraatlarla iktifa edemez. Tamamen Moğolistan şartlarına uygun bu büyük ve kardeş ülkenin yetkilileriyle birlikte Türk kültür ve uygarlık tarihini, "Altay'ın evlatları" esprisine uygun bir biçimde ele almak ve sonuçlandırmak zorundadır. Bu anlayışla, "Türk Akademisi" bünyesinde veya ondan bağımsız bir Moğolistan Türkoloji Araştırma ve Uygulama Enstitüsü'nün kuruluşuyla gerçekleştirilebilecek bir tasarımlar bütünüdür. Bu akademik kuruluş sembolik olarak Ankara, Ulanbatur konuşlansa da, esasen Ötüken'de inşa edilecek büyük bir yerleşke içinde faaliyet göstermelidir. Başta Moğol ve Buryat dilleri olmak üzere bu civardaki yerel dil ve edebiyatların geleneksel kültürleriyle birlikte ele alınıp çalışılması bu merkezden planlanıp yönetilmeli alan araştırmacılarının eğitimi de yine bu merkezde ve bizatihi alandan gerçekleştirilmelidir. Moğolistan'ın Türk kültür ve uygarlığı açısından yeryüzündeki değerlerinden çok çok daha fazlası yer altıdadır. Açılmayı bekleyen onbirlerce Hun mezarının yanı sıra Göktürk ve sonraki dönemlere ait kurganlar, mezarlar türlü yerleşim yerleri ve benzeri emsalsiz arkeolojik kazıları yapabilecek donanımda Türkolog arkeologlarımız da yine Ötüken'deki bu Tonyukuk Akademisi'nde eğitilmeli ve istihdam edilmelidir. Moğolistan'ın Türk kültür tarihi bakımından önemi en azından böyle bir yapılanışı gerektirir. Ancak yapılan ve yapılanlar nedir? Sorusuna verilebilecek cevaplar bu durum ve konunun ne kadar uzağında olduğumuz daha açık ortaya koyar niteliktedir.

TİKA Moğolistan'daki Türkoloji bölümü, bir bölümün ihtiyaç duyabileceği her türlü makine ve benzeri aksamı temin etmiş hatta bu bölümün ve mezunlarının yararlanabileceği Moğol Millî Kütüphanesi içinde de 5000 seçilmiş Türkçe kitaptan oluşan bir Atatürk Kitaplığı da tesis etmiştir. Ancak, bölümün programı "Türkoloji" bütünlüğünden uzak "Türk Dili ve Edebiyatı" şeklindedir. Bölümün, dil hazırlık sınıfının olması halinde zaten çok güçlü olmayan ilginin daha da düşeceği endişesiyle, 1. Sınıf ve hatta 2. Sınıfın sonuna kadar dersin adı ne olursa olsun "Türkçe öğretim" dersleri yapılmaktadır. Bu nedenle de transkriptlerine bakıldığında "vayy be" dedirten, dudak uçuklatan program aslında sadece kağıt üstündedir. Gerçek bazen 4. Sınıftan sonra mezun olan pek çok öğrencinin bile doğru düzgün Türkçe konuşup yazamadığı şeklindedir. Bölümün kuruluşunda Moğol Dili ve Kültürü Fakültesi'nde yer alışı gibi yanlışlıklar daha sonraki yıllarda "Yabancı Diller Fakültesi"ne nakledilerek düzeltilmiştir. Ancak bitirme tezlerinin Moğolca yazılışı gibi uygulamalar halen devam etmektedir. Bölümün mezunlarının mezuniyet sonrası yapabilecekleri işlerin sınırlı olması bir çok bakımdan söz konusu sıkıntıların kaynağını oluşturmaktadır. Oysa, bölüm bir Türkoloji

bölümü olarak programlansa ve Türkiye Türkçesi kadar, Kazak Türkçesi ve Tıva Türkçesi'nin de programda yer alması sağlanabilseydi. Moğolistan'da yaşayan en büyük azınlıklar olarak bu iki Türk topluluğunun ana dillerini öğrenmeleri de sağlanabilirdi. Türkoloji şeklinde programlanış Moğol öğrencilerin Mongolistik, Altayistik, sanat tarihi, edebiyat veya arkeoloji gibi alanlarda da master ve doktora yapmalarının önünü daha rahatça açabilirdi. Kurumlaşma olarak da Millî Üniversite bünyesinde yer alan Amerikan Araştırma Merkezi gibi bir yapılanış Türkoloji Araştırma Merkezi adıyla yapılabilir; araştırma-incelemelerin yanısıra bu merkez bünyesinde Türkiye Türkçesi, Tıva Türkçesi, Kazak Türkçesi öğreten öğretmenler yetiştiren ve yüksek lisans programına sahip bir merkez mevcut kurumlaşmadan daha iyi olurdu diye düşünüyorum.

Esasen, İngiliz Arkeoloji Heyeti gibi bir Türk Kültür Heyeti olarak kurumsallaşma daha bulunduğu yere has ihtiyaçlara özel tavır alabilecek kurumlaşma modeli ya Yunus Emre Enstitülerine uygulanmalı ya da Moğolistan gibi Türkoloji açısından olmazsa olmaz önemdeki ülkelere yönelik ayrıcalıklı ve çoklu işlevlere sahip akademik yapılar olarak hayata geçirilmelidir.

Sonuç olarak Moğolistan Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü örneğinden hareketle Türkolojinin yaygınlaştığı veya yaygınlaşma potansiyeli olan ülkelerde ülkenin özelliklerinden hareketle akademik yapılaşmaların oluşturulması süreklilik ve değişme açısından son derece önemlidir. Bu nedenle rastgele ve alelacele yapılaşmalarda sonradan fark edilen yanlışlık veya olumsuzlukların bir çok nedene bağlı olarak düzeltilmesinin zorlaştığına dikkat edilmelidir. Bir an önce olması yerine iyi planlanarak yapılaşma uzun vadede daha sonuç alıcı olarak gözükmektedir.

KAYNAKÇA

ÇOBANOĞLU, Özkul.(2006)."Uygulama ve Amaç Bağlamlarında Türkiye Türkolojisi Üzerine Tespitler "I. Türkiyat Araştırmaları Sempozyum Bildirileri, Ankara: Hacettepe Türkiyat Enstitüsü Yayınları, s.1-8.

ÇOBANOĞLU, Özkul.(2009)."Sovyetler Sonrası Amaçbilimsel Açından Türkoloji ve Türkoloji'de Neyi, Nasıl Eylemek Üzerine Tespitler." *Proceedings of III. International Congress of Turkology: Actual Problems and Perspectives of Modern Turkology (18-20 Mayıs 2009 Türkistan-Kazakistan)*, Kazakistan: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, S.597-600.

GÜL, Bülent.(2006)."Moğolistan'da Türkoloji'nin Gelişimi ve Moğolistan'da Yapılması Gerekli Türkoloji Çalışmaları Üzerine", *I. Türkiyat Araştırmaları Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Hacettepe Türkiyat Enstitüsü Yayınları, s.203-218.

KALAFAT, Yaşar.(2006)."Türkiyat-Oryantalizm-Misyonerlik Kavşağında Emperyalizm", *I. Türkiyat Araştırmaları Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Hacettepe Türkiyat Enstitüsü Yayınları, s.69-76.

TAVKUL, Ufuk.(2006).”Kafkasya İçin Türkiyat Araştırmalarının Önemi”, **I. Türkiyat Araştırmaları Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Hacettepe Türkiyat Enstitüsü Yayınları, s.187-202.